
Dušan Drbohlav: Doporučuji více vzájemné informovanosti, spolupráce a porozumění. Jak se Česko otevřelo světu.

Dušan Drbohlav: Doporučuji více vzájemné informovanosti, spolupráce a porozumění. Jak se Česko otevřelo světu.

Výzkumné centrum GEOMIGRACE, které působí na Katedře sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty UK, vydalo pozoruhodnou publikaci Migrace a (i)migranti v Česku: Kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme? Knihu, ale především migrační situaci České republiky přibližuje rozhovor s vedoucím kolektivu autorů Doc. RNDr. Dušanem Drbohlavem, CSc.

Kdybyste měl stručně popsat migrační realitu České republiky, jaká je a jak se změnila v posledních 20 letech s otevřeností hranic, volným pohybem osob, podnikání a financí ve spojené Evropě?

Migrační realita Česka se dramaticky změnila díky porevolučním hlubokým politickým a ekonomickým proměnám. Mezi lety 1948 až 1989 bylo tehdejší Československo izolovanou zemí, která v podstatě neznala normální proces mezinárodní migrace a standardní mezinárodní migranty. Z hlediska imigrace se omezovala na spíše omezený příliv pracovníků, učňů a studentů ze spřátelených socialistických zemí, kteří se však většinou neintegrovali do tehdejší společnosti. Emigrace pak byla reprezentována tehdy nelegálním opuštěním státu (z politických, ale částečně též ekonomických důvodů). Po revoluci se země poměrně rychle proměnila v zemi tranzitní a migrační.

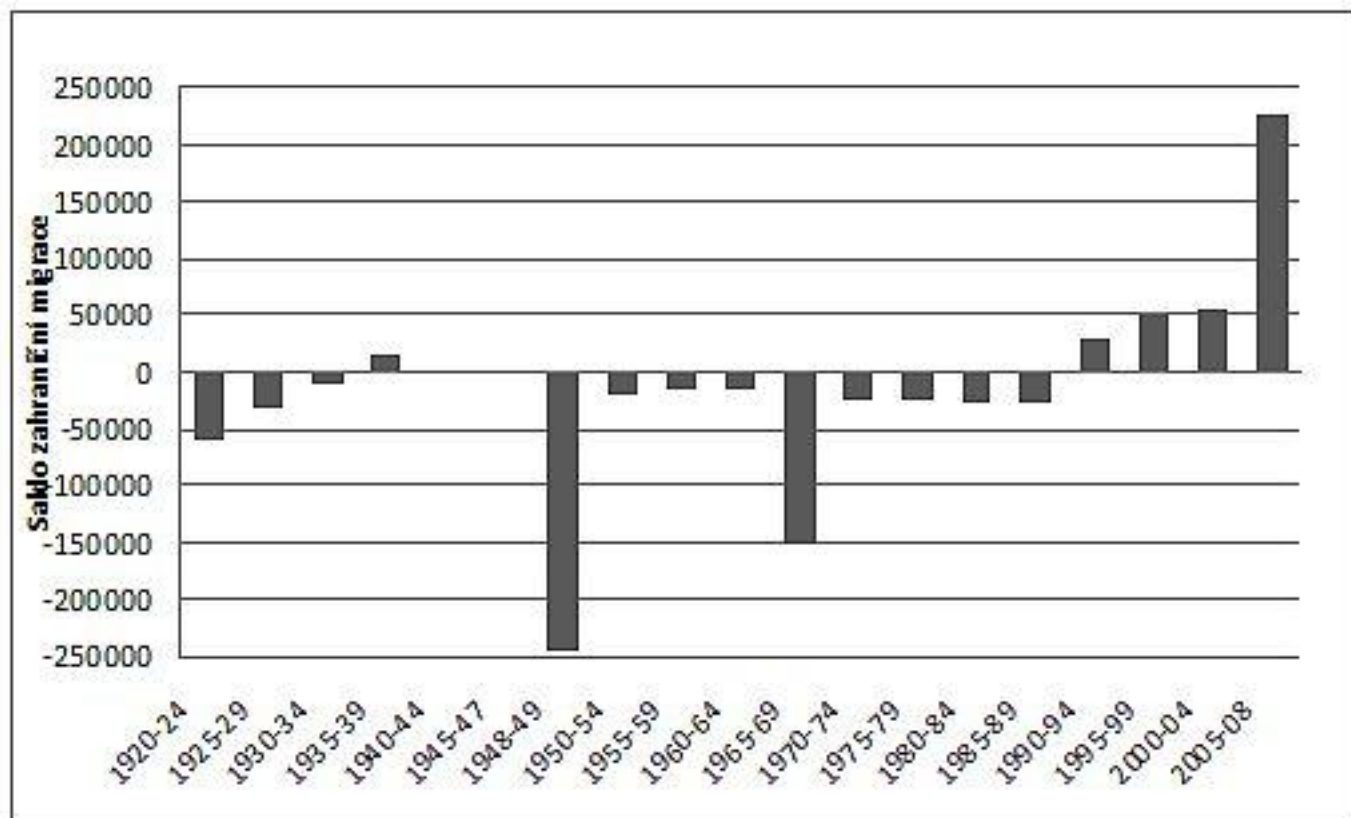
Doc. RNDr. Dušan Drbohlav, CSc., Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PŘF UK

V dnešním Česku legálně pobývá cca 400 tisíc migrantů, mnozí z nich se úspěšně integrovali na český trh práce. Přicházejí jak migranti z Východu – aktivní zejména v manuálně náročných profesích (zaměstnanci i podnikatelé), tak v menší míře i imigranti z vyspělého západního světa, obvykle vysoce vzdělaní, zastávající intelektuálně náročné posty. Stejně tak čeští občané svobodně cestují v zahraničí, mnozí o dovolené, jiní tam krátkodobě či dlouhodobě pobývají pracovně. Svět se prostě Česku otevřel a Česko se otevřelo světu.

Ve vaší knize se zabýváte migračně „saldově ztrátovými“ a „saldově ziskovými“ zeměmi v souvislosti se změnami ekonomické a sociální vyspělosti zemí. Mohl byste vysvětlit tyto pojmy a co je podstatou mechanismu migračně ztrátového nebo ziskového salda země?

V knize snad potvrzujeme význam a smysluplnost použití konceptu tzv. migračního cyklu, který vystihuje přerod, resp. výrazný posun charakteru země z tzv. „saldově emigrační“ (tj. počet imigrantů je nižší než počet emigrantů) na zemi „saldově imigrační“ (imigranti převyšují emigranty). Tento koncept byl znovuobjeven a rozpracováván v rámci výzkumného projektu IDEA (6. rámcový program Evropské komise), na němž jsme se mohli za Česko podílet i my, členové výzkumného centra GEOMIGRACE ustaveného pod Katedrou sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Daná migrační proměna se odehrává ruku v ruce s hlubokými politickými a následně socioekonomickými a demografickými změnami. Transformace probíhá v souladu s obecnějším modernizačním procesem, resp. posunem od industriální k postindustriální společnosti, avšak ve srovnání s vyspělým západním světem u nás značně opožděně, především kvůli dědictví komunismu. V rámci daného konceptuálního rámce, na pomyslné vývojové ose přerodu, je tak možné Česko zařadit někam za startovní čáru v „imigračním pásmu“. Na druhé straně však výsledky projektu jasně potvrdily, že Česko je dnes výrazně dále než např. Polsko nebo Maďarsko.

Migrační saldo Českých zemí, 1920-2008

Zdroj: Srb 2004, Vnitřní 2009

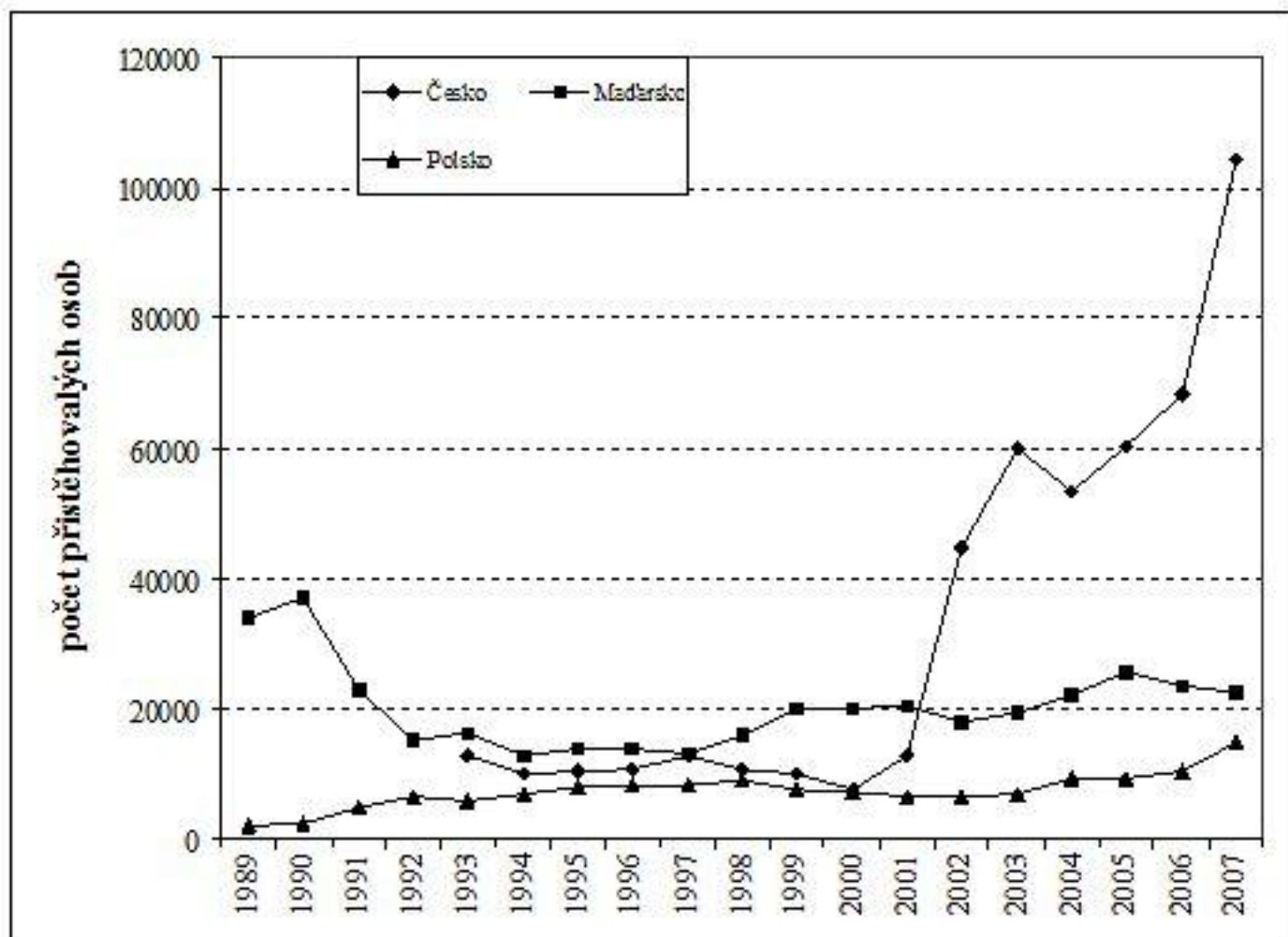
Které rizikové procesy migrace v globalizovaném světě a v migraci, která probíhá v Evropě, považujete za nejrizikovější?

Předně se přikláním k názoru, že celkové zisky pramenící z migračních pohybů a pobytů imigrantů v hostujících společnostech převáží jakákoliv potenciální rizika. Příkladem důvěry v tuto filozofii mohou být např. Spojené státy americké – rozhodně nikoliv nepoučené svojí imigrační tradicí, které systematicky, cíleně, pomocí své migrační politiky, trvale diverzifikují etnickou strukturu své populace. Možná paradoxně za nejrizikovější strategii z hlediska migračních procesů v současném globalizovaném světě považuji pokračující a ještě umocněné obecné migrační uzavírání se vyspělého světa před světem méně a málo vyspělým. Tlučení na zavřená vrata pevnosti vysněného světa (který přijímá jen určité malé kasty nově přichozích) ze strany “chudých migrantů” může podle mého vyústit do skutečně vyhrocených konfliktů. Tím nechci však na druhé straně propagovat úplně volný přístup pro všechny... Jde o hledání a nalezení určitého přijatelného kompromisu, rozhodně by však mělo dojít k posílení a větší systematizaci různých forem rozvojové pomoci a tím o pokus potlačit existující silné “push” faktory migrace v mnoha zaostalých oblastech světa.

Je trend migrační politiky od otevřenosti a přijímání migrantů, po regulaci a silné omezení přílivu emigrantů, až po cílené zpětné „vysídlení“, tj. navrácení, do jejich původních domovských států, dokonce dotované ze státních peněz, chránění pracovního trhu před cizí pracovní silou a vlastního systému sociálního zabezpečení a podpory před zátěží přílivu migrantů nezvratný?

Tento trend nemusí být nezvratný. Jde především o to, že vyspělý svět, zejména mnohé členské země EU, jsou již dnes, ale budou mnohem více v budoucnu, vystaveny procesu demografického stárnutí (souběh nízké fertility a rostoucí střední délky života). Ten s sebou mimo jiné přináší proměnu populačních struktur s dopady na trhy práce, které budou jak z hlediska kvantity, tak kvality postrádat určité důležité segmenty. Je otázkou s dnes vysoce nejistou odpovědí, nakolik tyto ztráty budou schopny bohaté společnosti kompenzovat zvýšením produktivity své práce s pomocí nových “know-how”, “high-tech” atd., nebo nakolik budou ztráty nahrazovány nabízející se vhodnou zahraniční pracovní silou. Mimo jiné, určité, zatím ale spíše ve svém dopadu omezené aktivní politiky nábory cizí pracovní síly (po krachu politiky “gastarbaitřů” 60. a 70. let minulého století v Evropě v podstatě nepředstavitelná iniciativa) se od počátku tohoto století začaly nově objevovat především ve vztahu ke kvalifikovaným pracovníkům (ale nejenom k nim) v některých zemích EU, Česko nevyjímaje.

Imigrační toky do Česka, Polska a Maďarska, 1989–2007

Zdroj: Hárs 2009b

(Poznámky: Česko: Do roku 2000 přistěhovalí definováni na základě trvalého pobytu, od 2001 zahrnutí i cizinci s vízem nad 90 dnů a od 2004 i cizinci s povolením k přechodnému pobytu. Maďarsko: Data zahrnují přistěhovalé po 1 roce pobytu, kteří zároveň vlastní dlouhodobé pobytové povolení. Polsko: Počet vydaných trvalých povolení k pobytu a povolení k pobytu na pevně stanovenou dobu.)

Jaké migrační procesy se nedaří dostat pod kontrolu států - ČR a EU? Nelegální přistěhovalectví, nelegální ekonomické aktivity přistěhovalců?

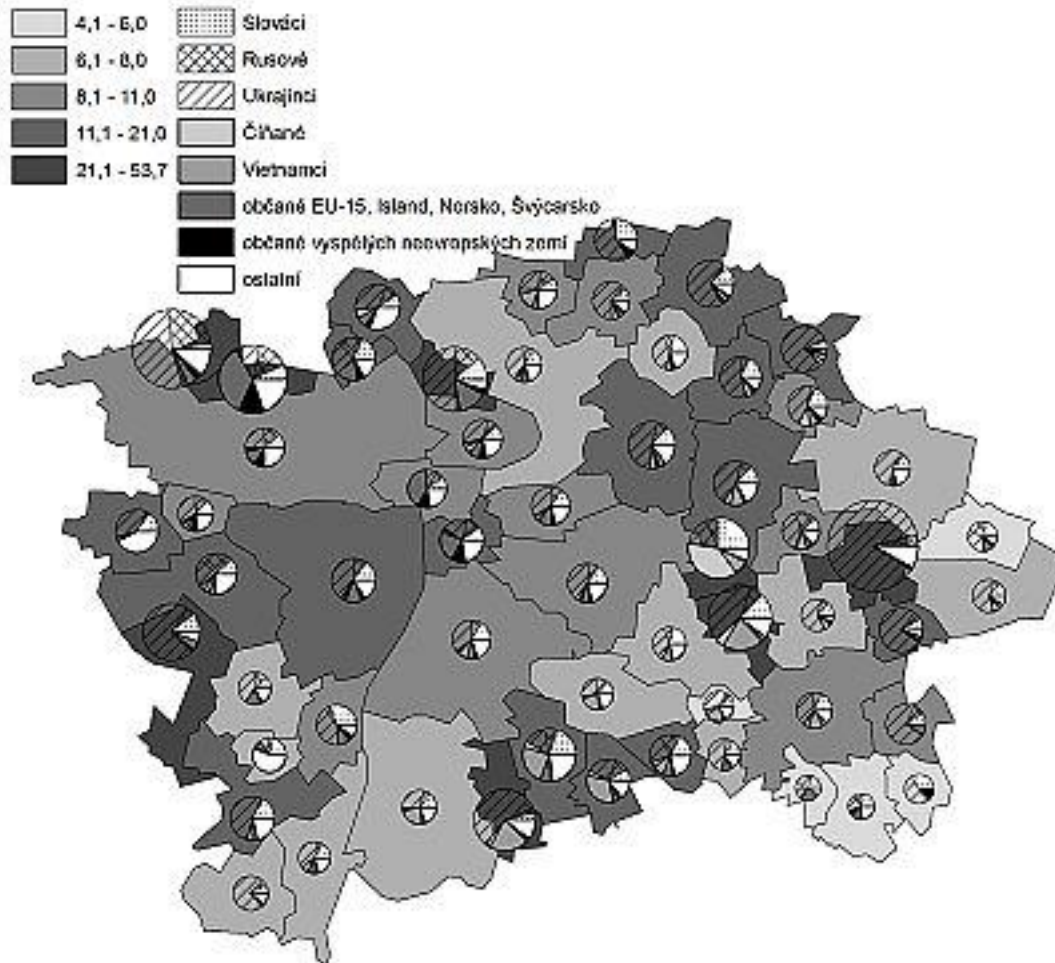
Přesně tak, stát není v mnoha směrech schopen zvládnout neoprávněné pobyty cizinců, ale zejména jejich neoprávněné ekonomické aktivity. Jde jak o problém kapacit, organizace celého systému a fungování kontrolních mechanismů v rámci stávajícího legislativního prostředí, tak o nastavení vhodných nových legislativních norem. Klasickým příkladem je v tomto smyslu dlouhodobá neschopnost státu definitivně vyřešit např. tzv. "Švarc systém" podnikání, v rámci kterého se na hraně legality a neoprávněnosti již desetiletí pohybují tisíce cizinců. Důvodů existence tohoto neblahého stavu je mnoho. Nicméně obdobné problémy s neoprávněnými aktivitami migrantů mají vlastně všechny vyspělé imigrační země a zdá se, že řešení je v nedohlednu. Neoprávněné ekonomické aktivity cizinců jsou totiž, zdá se, zabudovány v samotné podstatě moderního kapitalismu – viz např. neustálá poptávka po levné a flexibilní (často neoprávněné) cizí pracovní síle z řad podnikatelských kruhů... Jsou však také procesy, které by Česko zvládnout mohlo – jde zejména o vybudování mnohem spolehlivějšího systému evidence emigračních proudů či monitorování integračního procesu cizinců v Česku. **Komunity novodobých exulantů se soustřeďují zejména do velkých, případně menších měst. Je vesnice jako taková chráněná před migračními procesy třeba jen tím, že „monitoruje“ život jednotlivců, kdy si vidí, jak se říká, do talíře? Jak se pak imigranti jako skupiny, případně jednotlivci, na vesnici integrují?**

Je známou skutečností, že imigranti do bohatších cílových zemí obvykle přicházejí přes největší centra osídlení, kde se také v největší míře usazují. Souvisí to především s množstvím příležitostí na trhu práce, ale také s větší anonymitou prostředí, než nabízí venkov. Současně s tím koncentrace cizinců stejného etnika či ze stejné země ve velkém městě umožňuje rozvíjet jejich vzájemně intenzivnější ekonomické a sociální vazby, stejně jako psychologickou podporu a

určitou sílu v semknutosti vůči možné xenofobii majoritní populace. Česko v tomto není výjimkou, a proto integrace cizinců do ryze venkovského prostředí zatím není masivním fenoménem, není na tomto poli ještě moc zkušeností.

Podíl cizinců na obyvatelstvu jednotlivých městských částí Prahy a jejich struktura, 2007 (k 31.12.)

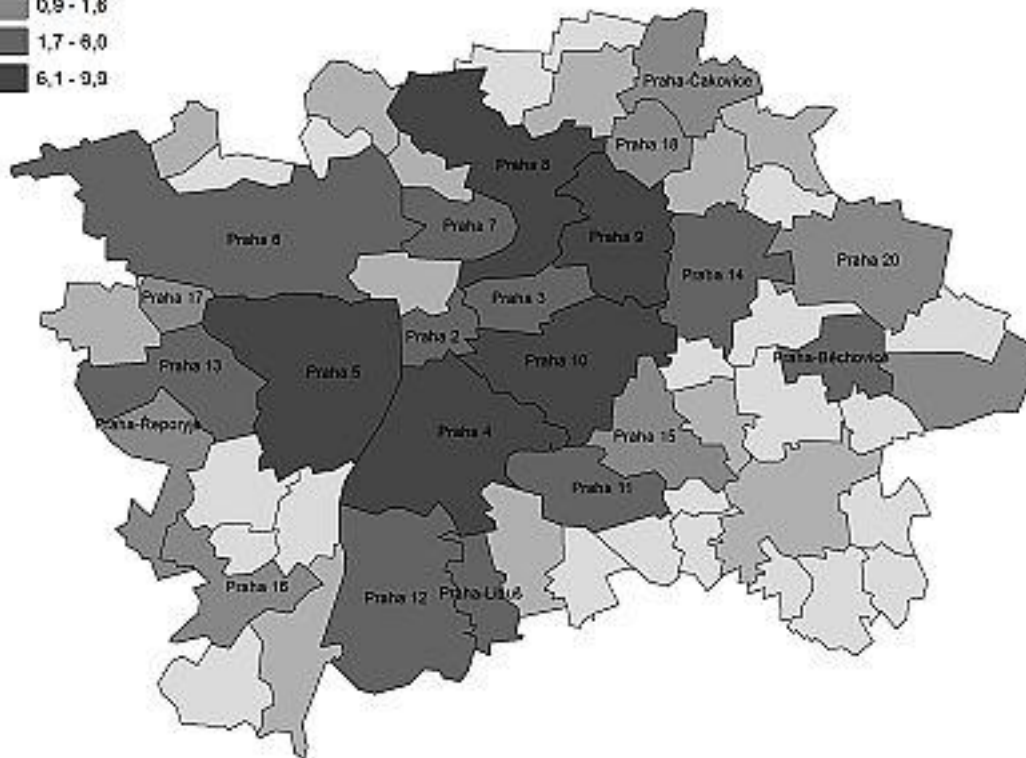
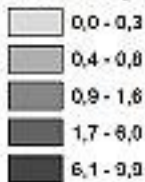
Podíl cizinců na obyvatelstvu MČ a jejich struktura dle občanství (v %)

Zdroj dat: Informační 2008

Prostorové rozmístění Ukrajinců v městských částech - podíl na celkovém počtu Ukrajinců v Praze, 2007 (k 31.12.)

Podíl Ukrajinců na celkovém počtu Ukrajinců v Praze (v %)

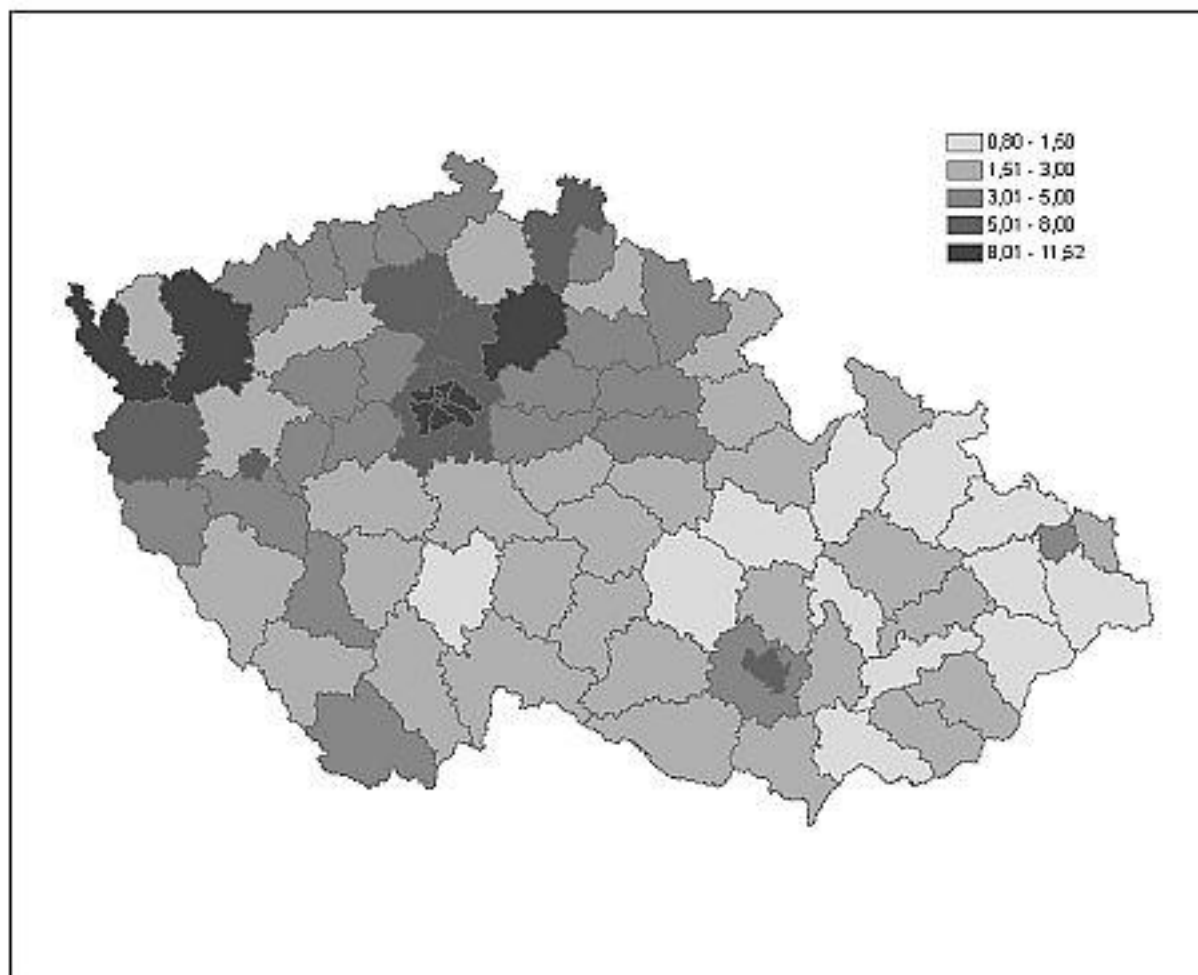

Zdroj dat: Informační 2008

Jak se změnily postoje české/evropské majoritní společnosti vůči migrantům?

Tuto otázku nelze krátce zodpovědět. Na jedné straně máme v EU země, které jsou vůči imigraci, imigrantům a vzájemnému kulturnímu dialogu obecně přívětivější (jako např. Velká Británie, Švédsko, Dánsko, Nizozemsko, Irsko, ale např. i Španělsko), na straně druhé existují ty méně přívětivé zejména mezi novými členskými zeměmi EU (např. Rumunsko, Bulharsko, Maďarsko...). Postoje se však někdy v závislosti na rozličných faktorech mění, jako např. pravidelné zhoršování postojů vůči imigrantům v době vzrůstajících ekonomických problémů. Česká společnost patří v daném ohledu k těm spíše méně přívětivým, nicméně se zdá, že se zde, tak jako i v některých dalších zemích, potvrzuje tzv. „kontaktní hypotéza“, že se totiž s přibývajícím zkušeností s migrací a zvýšenými kontakty majority s cizinci postoj majoritní společnosti vůči imigrantům částečně zlepšuje. I když zde nejde o jednoduchý a lineární vztah.

Rozmístění cizinců v Česku (na 1000 obyvatel), 2008 (k 31.12.)

Zdroj dat: Cizinci 2009

Podle vrcholných evropských představitelů politika multikulturalizmu selhala. Jakou politiku vůči migrantům „všeho druhu“ byste evropským státům včetně Česka doporučoval, aby byla k potřebným a lidem v nouzi co nepřátelštější, ale zároveň aby se nenechala zneužívat?

Ano, tvrzení o selhání multikulturalizmu zazněla nedávno z nejvyšších míst mimo jiné z Německa a Velké Británie. Nejde však o nic nového. Kdo sleduje migrační realitu, respektive průběh integračního procesu cizinců v Evropě, jasně vidí, že nejenom prosazovaný „multitukulturní“ model, ale i primárně „asimilační“ model nefungují. Selhal i ten, který umožňuje přístup cizincům spíše pouze dočasně, navíc výhradně, pouze do jediného společenského sektoru - na trh práce. Dnes neexistuje spolehlivá a úspěšná forma integrace, při níž by se cizinci bezproblémově zařadili do majoritní společnosti ku prospěchu všech zúčastněných. Rýsuje se určitá nová cesta, na kterou mnohé země přecházejí - tzv. model občanské integrace kombinuje určitou toleranci kulturních specifík cizineckých menšin majoritou, avšak doprovázenou absolutní nutností přizpůsobení se některým základním parametrům majoritní společnosti - zejména základním hodnotám, legislativě, naučením se jazyka majority a celkovým zorientováním se v životě, historii a obyčejích hostující společnosti. Jde tedy logicky, jako ostatně ve všem v životě, o hledání a nalézání kompromisů. Radikální postoje na jakékoliv straně vedou do pekel. Osobně doporučuji v případě řízení integrace imigračních skupin do majoritní společnosti mnohem více vzájemné informovanosti, spolupráce a porozumění. Ač to zní jako fráze, funguje to, jenom musí obě strany chtít!

Děkuji za rozhovor.

Dušan Drbohlav a kol.: Migrace a (i)migranti v Česku: Kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme?

© Sociologické nakladatelství Slon, Praha, 2010

Autoři : Dušan Drbohlav, Lenka Medová, Zdeněk Čermák, Eva Janská, Dita Čermáková a Dagmar Džúrová

Doc. RNDr. Dušan Drbohlav, CSc., působí na Katedře sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty UK, je členem výzkumného centra GEOMIGRACE. Jeho specializací je behaviorální geografie a geografie obyvatelstva, se zvláštním zřetelem k výzkumu mezinárodní migrace ve středoevropském kontextu a v České republice.

Výzkumné centrum GEOMIGRACE
(Marie Kohoutová)